

УДК 376-056.24(47773):377

В.Б. Бажмін

РОЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ПІДЛІТКІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ В СИСТЕМІ КОМПЛЕКСНОЇ РОБОТИ КОРЕКЦІЙНО - РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ УСТАНОВ В МИКОЛАЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Ця стаття присвячена першим крокам у напрямку професійної орієнтації підлітків з інвалідністю розпочатим в мережі центрів соціальної реабілітації дітей-інвалідів Миколаївській області та створенню ефективної системи допрофесійної підготовки у цих закладах. Вона розкриває роль професійного прогнозування та професійної орієнтації дітей з інвалідністю в системі комплексної роботи мережі центрів соціальної реабілітації дітей-інвалідів.

Ключові слова: підлітки з обмеженнями життєдіяльності, допрофесійна підготовка, професійна орієнтація, професійне прогнозування, професійне визначення.

Стаття посвячена первым шагам в направлении профессиональной ориентации подростков с инвалидностью, осуществленным в сети центров социальной реабилитации детей-инвалидов Николаевской области, и созданию эффективной системы допрофессиональной подготовки в этих заведениях. Статья раскрывает роль профессионального прогнозирования и профессиональной ориентации детей с инвалидностью в системе комплексной работы в сети центров социальной реабилитации детей-инвалидов.

Ключевые слова: подростки с ограничением жизнедеятельности, допрофессиональная подготовка, профессиональная ориентация, профессиональное прогнозирование, профессиональное определение.

Україна пройшла довгий шлях від філософії поблажливого ставлення по відношенню до інвалідів до спроби надати їм можливість конструювати та контролювати власне життя. Раніше держава не надавала дітям з інвалідністю багато можливостей та доступу до всіх суспільних ресурсів: до загальної освіти, новітніх технологій, охорони здоров'я та соціальних служб, спорту і відпочинку, споживчих товарів і послуг. На даний час дії соціуму переміщуються в напрямку зміни суспільства, задоволення потреб всіх людей, включаючи інвалідів. Вони потребують і мають незаперечні права на рівні можливості. Не

викликає сумніву той факт, що провідне місце в самореалізації людини займає можливість оволодіти професією та реалізувати себе в ній.

К.Д. Ушинський писав – «Необхідно запалити у дитини прагнення до серйозної праці з розумінням, що без цього життя не може бути ні гідним ні щасливим»[4].

На сучасному етапі розвитку суспільства перед фахівцями - реабілітологами центрів соціальної реабілітації стала нагальна проблема – допомога підліткам з обмеженнями життєдіяльності в професійному визначенні. Одним із шляхів у вирішенні даної проблеми є їх реабілітація. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні»[1] та Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної типової програми реабілітації інвалідів»[2] визначають основні засади створення суспільних умов для усунення або компенсації обмежень життєдіяльності інвалідів, сприяння їм у досягненні соціальної та матеріальної незалежності. Цими базовими нормативними актами скеровується система соціальної реабілітації дітей-інвалідів, яка разом з іншими завданнями повинна забезпечувати професійне прогнозування та професійну орієнтацію дітей з інвалідністю.

За даними головного управління праці та соціального захисту населення кількість дітей-інвалідів у Миколаївській області станом на 01.10.10 року становить майже 5 тис. осіб, понад 2,6 тис. із яких складають підлітки з обмеженнями життєдіяльності. Більшість із них потребують допомоги і підтримки у професійному самовизначенні в умовах установ соціальної реабілітації дітей-інвалідів.

Разом із тим практична реалізація цих завдань пов'язана з вирішенням ряду організаційних, методичних і матеріальних питань. Значна частина центрів соціальної реабілітації дітей-інвалідів не має кадрів, підготовлених для здійснення цього виду діяльності та відповідної матеріально-технічної бази. Суттєвою проблемою є організаційно-методичне забезпечення. Відсутні діагностичні та реабілітаційні методики, адаптовані до специфіки проблем дітей-інвалідів, які дали б змогу забезпечувати їх ефективне професійне прогнозування і професійну орієнтацію. Так доктор педагогічних наук, завідувач кафедри ортопедагогіки ІКПП НПУ ім. Драгоманова А.Г. Шевцов наголошує « Сьогодні майже немає надійних методик професійного відбору осіб з інвалідністю. Існуюча система професійної орієнтації та відбору не враховує проблеми здоров'я людини. Немає відповідних професіограм та професіокарт, що враховують особливості нозологій людей з інвалідністю,– усе це треба розробляти на основі сучасної методології» [5].

Професор А.Г. Шевцов стверджує «Соціальна недостатність через обмеження здатності до професійної діяльності для дітей і підлітків з відхиленнями в розвитку є прогностично ймовірною, дійовим заходом

соціальної реабілітації для них є попередня профорієнтація в дитячому віці, у підлітковому періоді – профорієнтація та професійне навчання, а ефективність визначається характером майбутнього працевлаштування» [6]

Професійне самовизначення є однією з основних умов самореалізації особистості в суспільстві. Воно являє собою складний, довготривалий та багатоступеневий процес, який прямо та опосередковано залежить від низки різноманітних факторів. Зрозуміло, що підлітки з обмеженнями життєдіяльності мають додаткові ускладнення щодо успішної самореалізації у професійній діяльності. Таким чином, діяльність центрів соціальної реабілітації щодо професійного прогнозування та орієнтації дітей-інвалідів старшого шкільного віку повинна мати системний, послідовний характер, передбачати різноманітні форми і методи роботи, поєднувати можливості та зусилля всіх учасників процесу комплексної реабілітації. Нажаль на сьогодні майже немає відпрацьованих методик професійного прогнозування та професійної орієнтації.

З метою вирішення цих питань та напрацювання організаційних і методичних підходів до забезпечення професійного прогнозування й орієнтування підлітків з інвалідністю на вибір професії Державним комплексом соціальної реабілітації дітей-інвалідів (місто Миколаїв) було розроблено та проведено ряд заходів для підлітків з обмеженнями життєдіяльності старшого шкільного віку. Фахівці Навчально-методичного центру Державного комплексу проаналізували, концепцію професійної реабілітації та модель Центру професійної реабілітації осіб з інвалідністю запропоновані А.Г. Шевцовим, в яких він надає розгорнутий механізм професійної реабілітації складовою частиною якої є етап професійної орієнтації підлітків з інвалідністю. Опираючись на систему професійної реабілітації автора ми обрали для себе напрям роботи: професійна орієнтація; комплексне тестування підлітків з інвалідністю[5]. Взнявши за основу ці наукові твердження та доробки інших науковців фахівці НМЦ Державного комплексу підготували курс заходів для роботи з групою підлітків з обмеженнями життєдіяльності.

Для роботи з дітьми було обрано таку форму як спеціалізовані курси комплексної реабілітації в умовах стаціонару Центру дитячої ортопедії та реабілітації і систематичні планові заняття у Центрі ранньої соціальної реабілітації «Надія».

Курс комплексної соціальної реабілітації спрямований на професійне прогнозування та професійну орієнтацію, було розроблено для підлітків з обмеженнями життєдіяльності віком від 14 до 16 років.

Відбір і направлення підлітків з інвалідністю для проходження курсу реабілітації здійснювалися відповідно до «Порядку надання інвалідам та дітям-інвалідам реабілітаційних послуг», затвердженого

постановою КМУ від 31 січня 2007 р. № 80 [3], установами праці та соціального захисту населення Миколаївської області у співпраці з Державним комплексом.

На підготовчому етапі були поставлені наступні завдання:

- налагодження механізму відбору дітей-інвалідів відповідного віку для проходження ними курсу комплексної соціальної реабілітації;
- відбір діагностичних та реабілітаційних методик для забезпечення реабілітаційного курсу;
- узгодження організаційних та кадрових питань забезпечення курсу;
- розробка плану реабілітаційних заходів та медичного супроводу підлітків з інвалідністю;
- підготовка відповідних діагностичних та методичних інструментів для реалізації поставленої мети.

На етапі проведення курсів вирішувались такі завдання:

- діагностування особистісних особливостей підлітків і визначення їх попередніх професійних схильностей;
- розробка індивідуальних планів соціальної реабілітації та медичного супроводу;
- реалізація передбачених корекційно - реабілітаційних заходів шляхом проведення індивідуальних та групових форм роботи;
- забезпечення професійного орієнтування та самовизначення дітей у ході проведення всіх видів і форм реабілітаційної та корекційної діяльності;
- розробка рекомендацій для батьків, соціальних, педагогічних та медичних працівників з метою продовження реабілітаційного процесу підлітків з обмеженням життєдіяльності надалі.

Для роботи з підлітками було розроблено та реалізовано наступний план заходів:

- низка методик соціально-психологічної та професійної діагностики;
- інформаційні заняття для ознайомлення дітей із різноманітними професіями;
- тренінгові заняття, спрямовані на відпрацювання соціально значущих умінь та навичок: спілкування, саморегуляції, алгоритму раціонального вибору професійної діяльності тощо;
- індивідуальні та групові заняття і консультації з психолого-педагогічної корекції;
- заняття по оволодінню навичками роботи на комп'ютері;
- інформаційно-консультативні зустрічі з фахівцями обласного Центру зайнятості; головного управління праці та соціального захисту населення облдержадміністрації; спортсменами-інвалідами та працівниками обласної організації «Інваспорт»;
- консультації з основних предметів шкільного циклу;

- участь дітей у роботі гуртків образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва;
- екскурсії: до зоопарку, Музею суднобудування і флоту, кінноспортивної школи;
- загально-виховні та культурно-масові заходи;
- індивідуальні консультативні співбесіди з батьками щодо подальшого продовження реабілітації їх дитини.

Вищезазначені заходи мали на меті забезпечення прогнозування професійних схильностей підлітків з обмеженнями життєдіяльності та підготовку їх до подальшого свідомого і доцільного вибору професій з урахуванням особливостей їх здоров'я та особистісних якостей.

Фахівці Навчально-методичного центру Державного комплексу розробили та втілили основні напрямки роботи з дітьми:

- психологічний супровід професійної орієнтації підлітків з обмеженнями життєдіяльності;
- соціальний та педагогічний супровід професійного прогнозування та професійної орієнтації;
- медичний супровід комплексної соціальної реабілітації дітей з інвалідністю.

Загалом, основними завданнями соціально-психологічного супроводу професійної орієнтації та самовизначення є:

- забезпечення єдності психолого-педагогічних і медико-соціальних рекомендацій щодо професійного орієнтування та самовизначення;
- вивчення особистісних особливостей та професійних уподобань особистості та соціального впливу на неї;
- організація виховних освітніх взаємодій із дитиною старшого шкільного віку та створення сприятливих умов для найбільш повного розвитку задатків, здібностей, професійно важливих якостей особистості в процесі комплексної реабілітації;
- корекція взаємин, способів соціальної дії, допомога в розв'язанні конфліктів, посередництво в творчому розвитку особистості і групи.

Завдання психологічного супроводу, що реалізуються під час проведення курсу були направлені на психологічну діагностику підлітків з особливими освітніми потребами з метою виявлення їх особистісних особливостей та визначення професійних інтересів, схильностей та спрямованості.

Здійснення психологічного супроводу організаційно складається з 3-х основних етапів.

I етап включав у себе проведення первинної комплексної психологічної діагностики для виявлення особистісних особливостей та визначення професійних інтересів дітей.

II етап був спрямований на індивідуальну та колективну корекційну роботу з підлітками.

Ш етап полягав у визначенні результатів проведеної корекційної роботи та підготовці рекомендацій сім'ям щодо подальшого продовження реабілітації підлітків з обмеженнями життєдіяльності.

Соціальний та педагогічний супровід включає у себе наступні заходи:

- різноманітні форми та прийоми надання підліткам з інвалідністю інформації для ознайомлення їх із сучасними видами професійної діяльності;

- консультації з основних предметів шкільного циклу;

- інформаційно-консультативні зустрічі з фахівцями обласного Центру зайнятості та головного управління праці та соціального захисту населення облдержадміністрації.

Всі вказані форми та інші методи соціального і педагогічного реабілітаційного впливу розроблялися та застосовувалися виходячи з результатів комплексного діагностування підлітків з обмеженнями життєдіяльності. Вони були спрямовані на підготовку підлітків до свідомого і доцільного вибору напрямку майбутньої професії на основі наявних здібностей і уподобань із урахуванням індивідуальних особливостей та стану здоров'я.

Професійна орієнтація підлітків з обмеженнями життєдіяльності – важливий педагогічний аспект розвитку дітей з обмеженими можливостями здоров'я, створення умов для їх підготовки до самостійної праці.

У ході курсу було доведено, що при своєчасному спеціальному педагогічному впливові діти з інвалідністю виявляють значні потенційні можливості щодо формування професійних навичок.

У роботі з підлітками з обмеженнями життєдіяльності спеціалісти вирішують завдання морального та спеціального виховання, враховують особливості розвитку кожної дитини, створюють доцільні, педагогічно обґрунтовані умови для занять.

Педагогічний супровід професійної орієнтації забезпечує всі її ланки: організацію, зміст та методи. Педагогічний вплив спрямовується на коригування порушень дитини та її розвиток під час професійної орієнтації.

Для розширення знань підлітків з обмеженнями життєдіяльності щодо сучасних видів професійної діяльності під час курсу проводяться інформаційно-консультативні заняття, які передбачають повне та всебічне ознайомлення підлітків з інвалідністю зі світом професій, правилами та алгоритмами їх вибору, соціально-економічними, психологічними та медико-фізіологічними аспектами професії. Дітям-інвалідам надається допомога в професійному самовизначенні, прийнятті усвідомленого рішення про вибір того чи іншого виду професійної діяльності з урахуванням їх індивідуальних особливостей та можливостей. Заняття проводяться за наступними темами: «Професії сфери послуг», «Основні робітничі професії», «Моя професія – соціальна робота», «Професія – журналіст», «Комунікативні навички в

професійному орієнтуванні», «Моя професія – бібліотекар», «Композитори комп'ютерного світу».

Блок інформаційно-консультативних занять доповнюється тренінгами з вироблення соціально значущих умінь та навичок: «Я обираю професію», «Куди піти навчатися, щоб оволодіти вибраною професією», «Я навчаюсь спілкуванню», «Засоби виразного мовлення». Вони були спрямовані на самоусвідомлення дітьми своїх здібностей та можливостей, їх застосування при виборі професії, відпрацювання необхідних умінь та навичок.

У доповнення до занять з метою підвищення ефективності ознайомлення дітей із сучасними професіями, їх особливостями та перевагами підліткам з обмеженнями життєдіяльності надається можливість ознайомитися з навчальними закладами, які готують працівників для сфери обслуговування, торгівлі та легкої промисловості тощо. У ході зустрічей підлітки з обмеженнями життєдіяльності мають змогу ознайомитися з навчальною та виробничою базою закладів, умовами зарахування та навчання, поспілкуватися зі студентами, викладачами та керівниками цих закладів, задати їм конкретні запитання. Вони також можуть безпосередньо оцінити свої можливості щодо оволодіння значною кількістю професій та відповідно відкоригувати свої попередні професійні уподобання.

Проведені зустрічі виявляють значну ефективність, вони викликають у підлітків з обмеженнями життєдіяльності ширий інтерес та зацікавленість. Частина дітей після їх проведення уточнює свої попередні професійні уподобання.

Таким чином, дана форма роботи, на наш погляд, доцільна, ефективна та обов'язкова при проведенні професійного прогнозування та орієнтування в умовах центру соціальної реабілітації дітей-інвалідів.

Додаткову інформацію щодо соціальної підтримки та допомоги інвалідам і дітям-інвалідам із боку держави, можливостей та умов професійного навчання і наступного працевлаштування підлітки з обмеженнями життєдіяльності отримують під час зустрічей із фахівцями головного управління праці та соціального захисту населення облдержадміністрації та обласного Центру зайнятості.

У ході цих зустрічей працівники установ соціальної сфери надають широку та різноманітну інформацію, відповідають на чисельні запитання. Підлітки з обмеженнями життєдіяльності отримують консультації з усіх питань, що викликають їх зацікавленість.

Професійне самовизначення є однією з основних умов самореалізації особистості в суспільстві. Воно являє собою складний, довготривалий та багатоступеневий процес, який прямо та опосередковано залежить від низки різноманітних факторів. Зрозуміло, що діти з обмеженими можливостями здоров'я мають додаткові

ускладнення щодо успішної самореалізації у професійній діяльності. Таким чином, діяльність центрів соціальної реабілітації щодо професійного прогнозування та орієнтації дітей-інвалідів старшого шкільного віку повинна мати системний, послідовний характер, передбачати різноманітні форми і методи роботи, поєднувати можливості та зусилля всіх учасників процесу реабілітації.

Зважаючи на вищевикладене, можна стверджувати, що:

- професійна орієнтація підлітків з обмеженнями життєдіяльності повинна мати пріоритетне місце в системі комплексної роботи корекційно - реабілітаційних установ у яких перебувають особи з інвалідністю від 14 років;

- перші кроки професійної орієнтації підлітків з інвалідністю які розпочали у центрах соціальної реабілітації дітей-інвалідів Миколаївській області дали поштовх для розробки нових методик професійної реабілітації підлітків з обмеженнями життєдіяльності .

Список використаних джерел

1. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» № 2961-IV від 06.10.2005 р.
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної типової програми реабілітації інвалідів» № 1686 від 08.12.2006 р.
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку надання інвалідам та дітям-інвалідам реабілітаційних послуг» № 80 від 31.01.2007 р.
4. Ушинський К.Д. Собрание сочинений, М.Педагогика, 1974 – 115 с.
5. Шевцов А.Г. Сучасні проблеми освіти і професійної реабілітації людей з вадами здоров'я. – К.: Соцінформ, 2004. – 200 с.
6. Шевцов А.Г. Методичні основи організації соціальної реабілітації дітей з вадами здоров'я: [монографія] / Шевцов А.Г. – К.: НТІ «Інститут соціальної політики», 2004. – 240 с.

The article is devoted to first steps made in the direction to professional orientation of teenagers with disabilities in the Mykolaiv region's centers of social rehabilitation of children-invalids and to creation of the effective system of pre-professional training in these establishments. The article exposes the role of professional prognostication and professional orientation of children with disabilities in the system of complex work of centers of social rehabilitation of children-invalids.

Keywords: teenagers with limitations of vital functions, preprofessional training, professional orientation, professional prognostication, professional determination.

Отримано 4.10.2011 р.